

QAESTIO III.

De acquisitione et possessione veritatis.

CONTINUATIO RERUM. Cum anima humana inter substantias intellectuales postremum locum sibi vindicet, quippe quae in confinio creaturae spiritualis et materialis reperitur, a Deo condita fuit in pura potentia relate ad cognitionem veritatis; propterea scienter admodum a Philosopho comparatur *tabulae rasae* in qua nihil est scriptum atque impressum. Verum enim providentissimus naturae Auctor eam instruxit ingenitis nativisque viribus et instrumentis ad veritatem assequendam, id est ad iudicia proferenda, quae sint conformia rebus. Et quoniam ex communi lege cautum est ut ea quae de potentia pertransent ad actum, absolutam perfectionem minime consequantur nisi per quosdam actus imperfectos, hac lege etiam intellectus noster obligatur, qui proinde in possessione veritatis, in qua eius perfectio sita est, diversos status sibi vindicat. Hoc ita notatum fuit a S. Thoma: « Cum intellectus humanus exeat de potentia in actum, similitudinem quamdam habet cum rebus generabilibus, quae non statim perfectionem habent, sed eam successive acquirunt » (1).

De his ergo statibus in praesenti quaestione sermonem gradatim instituemus.

ARTICULUS I.

DE VARIIS STATIBUS IN QUIBUS INTELLECTUS REPERIRI POTEST.

TRIPLEX STATUS. Intellectus humanus quoad cognitionem veritatis potest considerari in triplici potissimum statu, nimirum 1) in pura potentia; 2) in actu imperfecto; 3) tandem in actu perfecto.

Nescientia, ignorantia, error. Principio quidem mens veritate carens dicitur esse in potentia ad illam; sed hoc contingere potest trifariam; hinc habetur *nescientia, ignorantia, error*. Discrimen inter

(1) 1 p. q. 85, a. 5.

haec tria sic notatur a S. Thoma: « Differt nescientia, ignorantia, error. Nescientia enim simplicem negationem scientiae importat. Ignorantia vero quandoque significat scientiae privationem, et tunc ignorantia nihil est aliud quam carere scientia, quam quis natus est habere... Quandoque ignorantia est aliquid scientiae contrarium, quae dicitur ignorantia perversae dispositionis; puta cum quis habet habitum falsorum principiorum et falsarum opinionum ex quibus impeditur a scientia veritatis. Error est approbare falsa pro veris; unde addit actum quemdam super ignorantiam: potest enim esse ignorantia sine hoc quod aliquis de ignotis sententiam ferat, et tunc est ignorans et non errans » (1). Quocirca pressius ignorantia describitur: *Status in quo mens nullum iudicium nullamque cognitionem de re habet; error vero dicitur: Status in quo intellectus falsum iudicium de re profert.*

Dubium, suspicio, opinio. Dubium, quod a S. Thoma definitur: *Motus rationis super utraque parte contradictionis cum formidine determinandi* (2), tunc habetur, quando mens, propositis comparatisque inter se duobus conceptibus, utrinque movetur ac distrahitur diversis oppositisque motivis, ita ut haereat anceps, nullique parti adhaerescat; quare dubium merito dici solet: *Status mentis in quo proposito obiecto intellectus in nullam contradictionis partem adducitur.* Dubitationi finitima est suspicio, quae statum mentis constituit parum a dubio diversum; addit enim dubio quamdam inclinationem ad amplectendam magis unam, quam alteram partem contradictionis, quamvis iudicium de facto non feratur. Hinc describi potest: *Status mentis in quo intellectus in nullam contradictionis partem adducitur, licet ad unam prae alia magis inclinet.* Opinio, quae ex S. Thoma est: *Actus quo mens accipit unam partem contradictionis, sed cum formidine contrarii, illum statum mentis importat, quo intellectus ex gravi motivo, quamvis non omnino cogente, alicui veritati assentiat, non sine aliqua formidine contrarii.* Quod contingere solet in conclusionibus illis, quae deducuntur ex principiis non omnimodam necessitatem inducentibus, sed ut in pluribus verum concludentibus (3). Quare iudicium opinativum dici solet etiam *probabile*, nomine ducto a motivo pertrahente ad assensum, quod probabile dicitur quia dignum approbatione. De hoc processu rationis illa pars logicae dissertit, quae *topica, dialectica, inventiva* nuncupatur, uti videre est apud Philosophum libris *Topicorum*. Dubitationem, suspensionem et opinionem sic breviter complexitur S. Thomas: « Quidam actus intellectus habent cognitionem informem absque firma assensione, sive in neutram partem declinent, sicut accidit dubitanti;

(1) QQ. DD. De malo, q. 3, a. 7.

(2) 3 Sent. Dist. 17, q. 1, a. 4.

(3) Poster. Analyt. lib. I, lect. 1.

sive in unam partem magis declinent, sed tententur aliquo levi signo, sicut accidit suspicanti; sive uni parti adhaereant, tamen cum formidine alterius, sicut accidit opinanti » (1).

CERTITUDO, quae a S. Thoma definitur: *Firmitas adhaesionis virtutis cognoscitivae in suum cognoscibile, vel determinatio intellectus ad unum* (2), vulgo dici solet: *Status mentis firmiter et sine ulla formidine contrarii adhaerentis uni parti contradictionis*. Quoniam assentiri proprium est intellectus componentis et dividens, certitudo proprie est perfectio iudicii vere rem apprehendentis, in eoque essentialiter invenitur, licet participative reperiri queat in omnibus actibus qui a vi cognoscitiva moventur infallibiliter ad suos fines (3). Haec determinatio intellectus ad unum, quam certitudinem diximus, potest spectari vel relate ad principia, vel relate ad conclusiones. Hanc duplicem considerationem sic explicat S. Thomas: « Potest intellectus noster considerari uno modo secundum se, et sic determinatur ex praesentia intelligibilis... et hoc contingit in his, quae statim lumine intellectus agentis intelligibilia fiunt, sicut sunt prima principia, quorum est intellectus: et similiter determinatur iudicium sensitivae partis ex hoc quod sensibile subiacet sensibus, quorum principalior et certior est visus, et ideo praedicta cognitio intellectus vocatur visio. Alio modo potest considerari intellectus noster secundum ordinem ad rationem, quae ad intellectum terminatur, dum resolvendo conclusiones in principia per se nota, earum certitudinem efficit, et hic est assensus scientiae » (4). De hoc secundo assensu idem Aquinas alibi sic loquitur: « Est aliquis rationis processus necessitatem inducens, in quo non est possibile esse veritatis defectum, et per huius rationis processum scientiae certitudo acquiritur » (5).

Hactenus disputata sic contracta oratione possunt capitulatum exponi: 1) Mens nostra potest carere veritate negative, privative, contrarie, seu cum falsi approbatione; hinc nescientia, ignorantia, error. 2) Potest imperfecte possidere veritatem, si datur motus ad utramque partem contradictionis sine determinatione, vel si hic motus habetur cum aliqua inclinatione ad unam partem, vel denique si habetur adhaesio ad unam partem, sed cum formidine contrarii; hinc dubium, suspicatio, opinio. 3) Mens potest perfecte possidere veritatem si determinatur ad unum, et firmiter adhaeret alterutri parti contradictionis sine formidine oppositi; hinc certitudo. Placet totam hanc rationem concludere, huc transferendo egregium S. Thomae

(1) 2-2, q. 2, a. 1.

(2) 3 Sent. Dist. 26, q. 2, a. 4.

(3) 2-2, q. 18, a. 4.

(4) 3 Sent. Dist. 23, q. 2, a. 2.

(5) Poster. Analyt. lib. I, lect. 1.

testimonium, in quo persequitur triplicem statum mentis nostrae, nimirum dubitationis, opinionis, certitudinis. Ut legenti perspicuum erit, in hoc loco Angelicus Doctor dilucide explanat naturam et causas seu motiva cuiusvis assensus intellectualis, et certitudinem nostrarum cognitionum ab oppugnationibus Scepticorum vindicat, viamque simplicem ac tutam parat ad solvendam questionem de criterio veritatis seu certitudinis, quae apud recentes cartesianae philosophiae patronos tanto animorum aestu ac sententiarum diversitate agitur et solvitur.

Postquam ergo Aquinas ex doctrina Philosophi declaraverit assensum intellectus pertinere ad secundam mentis operationem, et non ad primam, sic pergit: « Intellectus possibilis cum, quantum sit de se, sit in potentia respectu omnium intelligibilium formarum, est etiam, quantum est de se, determinatus ad hoc quod non magis adhaereat compositioni quam divisioni vel e converso. Omne autem quod est determinatum ad duo, non determinatur ad unum eorum nisi per aliquid movens ipsum. Intellectus autem possibilis non movetur nisi a duobus; scilicet a proprio obiecto, quod est forma intelligibilis, scilicet *quod quid est*, et a voluntate quae movet omnes alias vires. Sic igitur intellectus noster possibilis respectu partium contradictionis se habet diversimode. Quandoque enim non inclinatur magis ad unum, quam ad aliud vel propter defectum inveniunt, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habemus; vel propter apparentem aequalitatem eorum, quae movent ad utramque partem; et ista est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis. Quandoque vero intellectus inclinatur magis ad unum, quam ad alterum; sed tamen illud inclinans non sufficienter movet intellectum, unde accipit unam partem, tamen semper dubitat de opposita; et haec est dispositio opinantis, qui accipit unam partem contradictionis cum formidine alterius. Quandoque vero intellectus possibilis determinatur ad hoc, quod totaliter adhaereat uni parti; sed hoc est quandoque ab intelligibili, quandoque a voluntate. Ab intelligibili quidem quandoque immediate, quandoque mediate: immediate quando ex ipsis intelligibilibus statim veritas propositionum intelligibilium infallibiliter apparet; et haec est dispositio intelligentis principia, quae statim cognoscuntur, notis terminis, ut Philosophus dicit *1 Poster. Analyt. text. 6*; et sic ex ipso *quod quid est* intellectus immediate determinatur ad huiusmodi propositiones; mediate vero quando, cognitis definitionibus terminorum, intellectus determinatur ad alteram partem contradictionis virtute primorum principiorum; et ista est dispositio scientis » (1).

Quam ad rem memorata S. Thomae doctrina de certitudine nostrarum cognitionum sic summam exponi potest. Intellectus

(1) QQ. DD. De ver. q. 14, a. 1.

noster cum sit in potentia ad omnes formas intelligibiles, per se non est magis determinatus ad aliquam compositionem quam ad oppositam divisionem. Et cum omne indeterminatum et potentiale determinetur per suum proprium actum, a quo movetur, cumque actus et movens intellectum sit *quod quid est*; seu rei quidditas respraesentata per speciem seu formam intelligibilem, ab hac forma intellectus ad cognoscendum determinatur, ideoque determinationem a proprio intelligibili mutuatur. Hoc autem contingere potest dupliciter; quandoque *immediate*, cum ex ipsis intelligibilibus statim apparet infalibilter veritas propositionum intelligibilium, et sic intelliguntur principia, quae statim et per se innescunt, cognitio terminis, ideoque intellectus ex ipsa quidditate immediate determinatur ad has propositiones: *mediate* vero determinatur ad alteram partem contradictionis, quando, cognitio rationibus terminorum, virtute principiorum intelligit eos convenire inter se, vel secus. Ergo determinans intellectum ad unum, seu ingenens in ipso certitudinem nihil aliud est nisi proprium intelligibile ipsi apparens vel immediate per propositionem quae, intellectis terminis, statim intelligitur; vel mediate, nempe per propositionem quae percipitur virtute principiorum. Sed de his iterum loquemur paulo inferius.

ARTICULUS II.

DE CERTTUDINIS EXSISTENTIA, EIUSQUE DIVERSIS SPECIEBUS.

STATUS QUAESTIONIS DETERMINATUR. Certitudo quae, uti paulo ante vidimus, est determinatio intellectus ad unum, seu, aliis verbis, status mentis firmiter et sine ulla formidine contrarii adhaerentis uni parti contradictionis, naturaliter ipsa testante experientia reperitur in nostro et in ceterorum hominum intellectu. Nullus quippe homo rationis compos inficiari potest se quibusdam veritatibus tum quae versantur circa facta, tum quae versantur circa rerum naturas, proprietates, affectionesque ita constanter firmiterque assentiri, ut ipsi integrum non sit de illis quidquam addubitare, vel ab illis cohibere assensionem. Sic nemo sanus dubitavit unquam de propria mundique adspectabilis reali exsistentia, neque de his pronuntiatis seu axiomatibus, nempe: *totum est maius sua parte, vel idem non potest simul esse et non esse*, et de sexcentis aliis tum ad ordinem speculativum, tum ad ordinem practicum spectantibus, in quibus amplectendis omnes homines, spretis sophistarum et pseudophilosophorum contortis cavillationibus, immobiliter consentiunt.

Certitudo quippe ad ipsam humani generis conservationem in primis necessaria est, cum vita hominis sensitiva, intellectiva, moralis, et vel maxime consociatio hominum et civitas tutari et consistere

nequeant sine multiplicibus veritatibus indubitanter cognitis. Hinc omnes homines ipsius naturae ductu, quae in necessariis numquam deest, constanter *dogmatici* fuere, idest quamplurimis dogmatibus seu pronuntiatis firmiter et ipsi adhaerent, et ceteris ea tradidere hominibus. Neque quis arbitretur certitudinis exsistentiam a nobis asseritam a philosophia probari debere vel posse contra oppugnationes eorum qui si non mente, saltem ore affirmant nihil a nobis certo percipi posse, ideoque, ut cum Tullio loquamur, vera confundunt cum falsis, spoliant nos iudicio, privant approbatione, omnibus orbant sensibus. Quae enim per se nota et perspicua sunt, demonstratio non egent, cum demonstratio veritatem ignotam a veritate nota eliciat atque concludat. Quod si quis veller nihilominus probare humanum intellectum certis ratiisque perceptionibus esse ornatum, is necessario sophisma illud incurreret, quod *petitio principii* vocitari solet; nam demonstratio scientiae parens, quae est graece ἀπόδειξις, definitur: *Ratio, quae ex rebus certo et evidenter perceptis ad id quod non percipiebatur adducit* (1). Idcirco quaelibet demonstratio certas cognitiones existentes in intellectu praesupponit, ut principia prima et per se nota, quae nequeunt demonstrari directe, quin eorum natura et dignitas principii perimatur. Nihilominus certitudinis exsistentia potest declarari, et aliquo modo indirecte et *elenchice* ostendi, idest deducendo ad absurdum, et ostendendo adversariorum oppugnationes omni virtute esse destitutas, et secum ipsas perspicue pugnare. Quae cum ita habeant, in praesenti articulo duplici propositione et declarabimus certitudinem existere in nostro intellectu, et probabimus eam complecti tres gradus differentes specie. Exsistentia autem certitudinis uberius luculentiusque illustrabitur in sequentibus articulis, in quibus Scepticos coarguemus.

PROPOSITIO I.

Existit in nostro intellectu status certitudinis, qui ab ipsa natura facultatis cognoscitivae dimanat necessario.

Declar. prop. Et primo quidem conscientiae testimonium monet nos ita quibusdam veritatibus firmiter adhaerere, ut impossibile penitus sit contrarium in animum inducere. Iam vero firma adhaesio virtutis cognoscitivae in suum cognoscibile ea est quae certitudo vocatur. Ergo ex ineluctabili conscientiae testimonio constat existere in nostro intellectu certitudinem. Et re sane vera principium de contradictoriis, nimirum: idem non potest simul esse et non esse; principium causalitatis, nimirum: non datur effectus sine causa; illud aliud principium, nimirum: totum est maius sua parte, multaque alia

(1) CICERO, *Lucul. seu Academ.* lib. II, cap. VIII.

quae dicuntur *principia per se nota, axiomata, dignitates, semina scientiarum*, ita sunt per sese perspicua et evidentia, ita propria luce splendent et intellectum perfundunt, ut minime integrum sit facultati cognoscitivae vel de ipsis ambigere, vel ab ipsis assensionem cohibere.

Id scite declaravit Tullius iniquens: « Ut enim necesse est lancem in libra ponderibus positam deprimi; sic animum perspicuis cedere: nam quo modo non potest animal ullum non appetere id, quod accommodatum ad naturam appareat; sic non potest obiectam rem perspicuam non approbare » (1). Quod si non defuerint philosophi, qui principia haec per se nota et perspicua visi sint vel negare vel in dubium revocare; id, monente Aristotele, factum est ore dumtaxat non mente; cum nullum sit verum ita apertum ac evidens quod ore negari non possit. Sic quidam, tum inter veteres, tum etiam inter recentes philosophos ipsum principium contradictionis labefactare oretenus aggressi sunt.

Cuius rei ratio in eo reponenda est, quod quaevis potentia in adeptione proprii obiecti naturaliter quiescit; iam vero intellectus proprium consequitur obiectum, illudque possidet si quando aliquod verum ipsi evidenter apparet: propterea ex huiusmodi veritate determinatur ad unum et naturaliter conquiescit, idest afficitur certitudine.

Adde quod scientia datur, ipsis certitudinis osoribus fatentibus, qui sese novas scientias in lucem proferre iactant, et veterum sapientiam subvertere. Atqui scientia sine certis ratisque principiis et veritatibus haberi haudquaquam potest, cum demonstratio, quae est syllogismus faciens scire et a qua omnis scientia pendet, nullam deducat efficitque conclusionem, nisi ex principiis certis et per se evidentibus, quae nobis nota sunt per lumen intellectus a Deo nobis inditum quasi quaedam similitudo increatae veritatis in nobis resultantis (2). Quod de scientia dictum est, eodem ferme iure affirmari potest de artibus, de virtutibus, de hominum societate; quae omnia vigere ac consistere nequeunt, quin innumera habeantur ut indubia ac certa.

PROPOSITIO II.

Triplex datur naturalis certitudo specie diversa, videlicet metaphysica, physica, et moralis.

Certitudo est formaliter in intellectu. Certitudo, quae a nobis ductu Angelici Doctoris definita est: *Firmitas adhaesionis virtutis co-*

(1) *Lucul. seu Academ. lib. II, cap. XII.*

(2) *QQ. DD. De ver. q. 11, a. 1, c. et ad 13 ait: « Certitudo scientiae tota oritur ex certitudine principiorum: tunc enim conclusiones per certitudinem sciuntur, quando resolvuntur in principia: et ideo quod aliquid per certitudinem sciatur, est ex lumine rationis divinitus interius indito ».*

gnoscitivae in suum cognoscibile, proprie et essentialiter est perfectio actus virtutis cognoscitivae in qua formaliter et per se reperitur; licet per quamdam participationem transferatur ad ea omnia, quae a virtute cognoscitiva moventur infallibiliter ad proprios fines. Sic natura dicitur certo operari utpote mota ab intellectu divino certo et infallibiliter movente omnia ad proprios fines. Sic habitus virtutum dicitur certi, quia per modum naturae inclinant ad determinatos fines. Sic etiam artes dicuntur certae, quia per determinata media tendunt in proprios fines: « Certitudo, inquit Aquinas, proprie dicitur firmitas adhaesionis virtutis cognoscitivae in suum cognoscibile. Sed omnis operatio et motus cuiuscumque tendentis in finem est ex cognitione dirigente vel coniuncta, sicut in agentibus per voluntatem, vel remota, sicut in agentibus per naturam. Quia vero non tenderet in finem suum, nisi ab aliqua cognitione procedente in ipsum ordinaretur; inde est, quod opus naturae est simile operi artis, in quantum per determinata media tendit in suum finem. Et hoc habet ex determinatione divinae sapientiae instituentis naturam; et ideo nomina quae ad cognitionem pertinent, ad naturales operationes transferuntur; sicut dicitur quod natura sagaciter operatur, et infallibiliter; et sic etiam dicitur certitudo in natura tendente in finem. Et quia virtus in modum naturae operatur inclinando in determinatum finem, ideo virtus dicitur esse certior arte, sicut et natura in quantum inclinat infallibiliter, quantum ex ea est, in finem » (1).

Certitudo subiectiva et obiectiva. Certitudo prout essentialiter dicitur, et spectat ad virtutem cognoscitivam potest considerari bifariam, nempe et quoad subiectum et quoad causam. Subiectum quippe certitudinis est virtus cognoscitiva determinata in suo assensu ad unam partem contradictionis: causa vero certitudinis est motivum infallibiliter pertrahens, ac determinans intellectum ad assentiendum alicui veritati. Hinc divisio certitudinis in subiectivam et obiectivam prout consideratur vel subiectum determinatum, vel motivum seu causa determinans. Porro intellectus naturaliter et intrinsece determinari nequit nisi per veritatem aliquam ab ipso evidenter perspectam ad quam naturaliter tendit tamquam in suum obiectum. Veritas autem cum inveniatur in intellectu componente vel dividende, idest cernente convenientiam, vel discrepantiam inter subiectum et praedicatum; consequenter id quod intrinsece determinare potest intellectum ad assentiendum immobiliter alicui veritati est perspicuita necessarii nexus inter subiectum et praedicatum alicuius enuntiationis. Verum haec connexio non lumen intellectus cognita quandoque fundatur in ipsis rerum essentiis et quidditatibus, quae sunt absolute immutabiles et necessariae; quandoque fundatur in facto aliquo experientia et sen-

(1) 3 *Sen. Dist. 26, q. 2, a. 4. Cf. etiam 2-2, q. 18, a. 4.*

sibus percepto, vel in legibus a Deo statutis in mundo corporeo; quandoque demum in legibus moralibus, quae nempe regunt hominum mores, praesertim cum de aliqua re perhibent testimonium. In primo casu habetur certitudo metaphysica; in secundo efflorescit certitudo physica; in tertio exoritur certitudo moralis.

Absentia dubitationis et firmitas assensus. In certitudine sunt prorsus distinguenda duo; alterum est absentia cuiuslibet dubitationis, quae cum partem negativam constituat, formaliter considerata nullos admittit gradus, ideoque dicitur esse in indivisibili; alterum est firmitas et immobilitas adhaesionis, quae cum sit perfectio positiva intellectivi assensus orta ex motivis et causis plus minusve perfectioribus, diversos sibi vindicat perfectionis gradus iuxta diversas perfectiones causarum. Porro id ex quo dependet perfectio firmiae assensionis potest esse vel diversimode perfectum in eadem specie, vel in specie diversa. Si primum, varii gradus certitudinis non variant speciem; si secundum, species ipsa certitudinis mutatur. Sic si aliquis intellectus humanus alio perfectior acutiorque intimius penetrat veritatem alicuius axiomatis, quam etiam debilior perspexit, huiusmodi nobilior intellectus habebit assensum firmitate perfectiorem, non specie diversum. Contra vero si motivum ad assensum trahens sit diversae naturae et speciei, certitudo erit specie diversa. Duplex illa certitudinis consideratio, nempe penes absentiam dubii et firmitatem assensus, sic perbelle exponitur a Suaresio: « Licet certitudo per privationem explicetur, quam significat infallibilitas; nihilominus non consistit formaliter in privatione, sed in positiva perfectione, quae potest esse maior vel minor iuxta excellentiam actus, et causarum eius; sicut substantia immaterialis magis vel minus perfecta quoad spiritualitatem esse potest, licet privato materiae, quae nomine immaterialis substantiae significatur, in omnibus aequalis esse videatur » (1).

Prob. prop. Ibi admittenda est certitudo specie diversa ubi obiectum formale determinans intellectum ad unum est specie diversum. Atqui obiectum formale et motivum determinans intellectum in certitudine metaphysica, physica, et morali est specie diversum. Ergo triplex memorata certitudo est specie inter se diversa. Propositio maior ex eo liquet, quod quilibet actus a suo obiecto formali speciem mutuatur. Neque de propositione minori fas est addubitare; nam motivum quod intellectum cogit in certitudine metaphysica est absoluta et necessaria connexio inter praedicatum et subiectum, ita ut oppositum absolutam involvat repugnantiam; uti enuntiatio haec: *Non potest idem simul esse et non esse*. E contra in hac enuntiatione: *Corpora sunt gravia*, apparet dumtaxat necessitas quaedam hypothetica, orta ex constantia

(1) *Dz fidei*, disp. 6, sect. 3, § 8.

legum mundanarum; et sic eius oppositum est tantum hypotheticae impossibile. Pari modo certitudo moralis quae innititur testimonio hominum cogenti ad assensum, habet hypotheticam necessitatem, cum eius oppositum sit tantum hypotheticae impossibile, nimirum salvis legibus moralibus. Patet ergo dari tres gradus certitudinis specie diversos, et unum alteri antecellere, cum causae illam generantes sint diversae naturae diversaeque perfectionis. « Tanto maior, inquit S. Thomas, est certitudo quanto fortius est motivum, quod determinationem causat » (1).

Argumentum sic paucis proponi potest. Determinatio intellectus ad unum est perfectio intellectualis assensus. Iam vero huiusmodi determinatio causatur a motivis differentibus perfectione et specie. Ergo dantur gradus certitudinis perfectione et specie dispares.

Certitudo fidei. Ad huius quaestionis perfectam absolutamque explicationem non abs re erit pauca attingere de certitudine fidei divinae comparata cum naturali certitudine orta ex ipsa evidenti eorum quae certa esse dicuntur. Quaeritur enim an certitudo fidei divinae dicenda sit praestantior perfectiorque qualibet naturali certitudine etiam metaphysica. Ut huic quaestioni rite fieri possit satis, dicendum putamus cum Aquinate nostro certitudinem fidei esse simpliciter perfectiorem qualibet naturali certitudine ad intellectum et scientiam pertinente, licet secundum quid scientia sit magis certa quam fides. Certitudo quippe considerari potest tum ex parte causae eiusdem, tum ex parte subiecti: iuxta primam considerationem fides certior est qualibet evidenti cognitione etiam primorum principiorum, cum ipsa certiore causam sibi vindicet quippe divinae veritati innixa; cognitio naturalis ex adverso innititur lumini naturali humanae rationis. Porro magis certum ratumque est primam veritatem esse ab errore separatam, quam humana ratio naturali lumine perfusa, si quando proprium intelligibile clarissime percipit. Iuxta secundam considerationem fides dici potest non immerito minus certa quam naturalis cognitio veritatis evidenter; cum ex parte subiecti illud certius dicatur, quod plenius percipitur ab intellectu; intellectus vero plenius consequitur veritates naturalis ordinis, quam mysteria fidei quae eius transcendunt capacitatem. Sed cum quodlibet iudicetur simpliciter secundum causam suam; penes autem dispositionem quae est in subiecto iudicatur secundum quid; exinde est quod fides dicatur simpliciter certior naturali scientia, sed minus certa secundum quid (2). Quocirca si nomine certitudinis intelligimus assensum firmum praestitum alicui veritati ob

(1) 3 *Sent.* Dist. 23, q. 2, a. 2, sol. 3.

(2) Cf. S. THOMAS (2-2, q. 4, a. 8), qui hanc doctrinam explicat, et *Commentarium CAIET.* qui illam defendit ex importunitatibus Durandi.

causam excludentem omne periculum errandi, fides longe antecedit certitudine quamlibet cognitionem tum evidentium principiorum, tum evidentium conclusionum. Quod si nomine certitudinis intelligatur maior manifestatio veritatis, tunc contrarium affirmandum est.

Scite ergo Angelicus Magister notavit firmitatem adhaesionis esse maiorem perfectioremque in certitudine actus fidei, quam in visione intellectus cernentis veritatem aliquam evidentem et perspicuam; et nihilominus in actu fidei possibile esse motum dubitationis, non autem in actu scientiae. Ait enim: « Illa quae sunt fidei certissime cognoscuntur, secundum quod certitudo importat firmitatem adhaesionis; nulli enim credens firmus adhaeret, quam his, quae per fidem tenet. Non autem cognoscuntur certissime secundum quod certitudo quietationem intellectus in re cognita importat: quod enim credens assentiat his quae credit, non provenit ex hoc quod intellectus eius sit terminatus ad credibilia virtute aliquorum principiorum; sed ex voluntate, quae inclinat intellectum ad hoc quod illis creditis assentiat. Et inde est quod in his quae sunt fidei potest motus dubitationis insurgere in credente » (1). Nimirum intellectus in actu fidei firmus adhaeret illis quae credit, quam in actu scientiae assentiat illis quae videt, quia motivum prioris assensus fortius est motivo posterioris; in primo enim est veritas prima, nempe Deus; in secundo est lumen rationis humanae. Quietatio autem intellectus est maior in assensu minus firmo cognitionis naturalis; quia ille assensus determinatus est a motivo per se et intrinsecus efficiente intellectum, nempe a proprio intelligibili, cum assensus fidei determinetur a voluntate quae intellectum inclinat ac movet ad credendum.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Contra varios gradus certitudinis. Essentia ac ratio certitudinis in eo reponitur quod sit assensus veritati excludens omne dubium seu omnem errandi formidinem. Atqui assensus excludens omnem errandi formidinem aequè invenitur in omni certitudine. Ergo non dantur diversi gradus, diversaeque perfectiones certitudinis.

Resp. Dist. mai. Certitudo quaelibet est assensus firmus excludens omnem errandi formidinem ortus ex causis seu motivis eadem vi cogentibus intellectum, *Neg.* Diversa vi ac perfectione intellectum determinantibus, *Conc.* Et *Contradist. min.* Assensus firmus aequè invenitur in omni certitudine quoad partem negantem, idest quoad exclusionem dubii, *Conc.* Quoad partem positivam, idest quoad perfectionem firmitatis, *Neg.*

Explico. In cognitione certa tria potissimum considerari possunt; nimirum motivum determinans intellectum ad unum, assensus firmus

(1) *QQ. DD. De ver. q. 10, a. 12 ad 6 in contrarium.*

intellectus, et demum exclusio dubii seu formidinis errandi. Porro, cum motivum intellectum cogens possit esse diversae rationis ac perfectionis, consequenter firmitas adhaesionis ex diversis motivis causata potest esse diversae rationis ac perfectionis, ideoque gradus admittere; licet exclusio dubii vel formidinis, quae firmitatem assensus consequitur et non constituit, formaliter considerari queat esse in quodam indivisibili non admittente diversos gradus, cum nullam ponat perfectionem, sed potius arceat imperfectionem aliquam: diversi autem gradus diversas indicant perfectiones. Hinc scite Angelicus diversos certitudinis gradus a diversis motivis intellectum cogentibus derivat inquires: « Dicendum quod certitudo nihil aliud est, quam determinatio intellectus ad unum. Tanto autem maior est certitudo, quanto est fortius quod determinationem causat » (1).

Oppon. 2.º Certitudo tunc obtinet cum intellectui apparet impossibilitas oppositi. Atqui si impossibilitas oppositi seu rei necessitas cognoscitur ab intellectu, habetur certitudo metaphysica. Ergo non datur certitudo nisi metaphysica.

Resp. Dist. mai. Certitudo gignitur cum intellectui apparet impossibilitas oppositi seu rei necessitas tum hypothetica, tum absoluta, *Conc.* Necessitas absoluta tantum, *Neg. Contradist. min.* Habetur certitudo metaphysica si apparet impossibilitas oppositi seu rei necessitas absoluta, *Conc.* Si rei necessitas hypothetica tantum, *Neg.*

Explico. Tunc intellectus determinatur ad unum in sua cognitione ac proinde firmiter, immobiliterque assentitur alicui veritati, cum percipit rem necessario ita se habere, ac proinde oppositum repugnare. Verum haec necessitas fundatur vel in essentia rei, et tunc dicitur absoluta, quia fundatur in essentiali relatione inter praedicatum et subiectum; vel fundatur in facto aliquo ad ordinem physicum vel ad ordinem moralem pertinente, et tunc necessitas huiusmodi est mere hypothetica. Idem dicendum est de impossibilitate oppositi, quae proportionalis est necessitati cuiuslibet rei, ideoque datur impossibilitas absoluta et impossibilitas hypothetica. Porro diversa necessitas rei, et diversa ac proportionalis impossibilitas oppositi progignit diversam determinationem intellectus, et consequenter diversos certitudinis gradus.

Oppon. 3.º Contra certitudinem fidei scilicet. Illud est certius quod minus habet de dubitatione, nam dubitatio opponitur certitudini. Iam vero intellectus circa principia per se nota, et ratio seu scientia circa conclusiones quae evidentur resolvuntur in principia, pati nequeunt motum dubitationis, cum tamen in fide huiusmodi motus haberi possit. Ergo naturalis certitudo intellectus et rationis perfectior praestantiorque est certitudine fidei.

(1) *3 Sent. Dist. 23, q. 2, a. 2, sol. 3.*

Resp. Dist. mai. Illud est certius, quod minus habet de deliberata dubitatione, *Conc.* De motu indeliberato dubitationis, *Subdist.* Est certius quoad causam certitudinis et firmitatem adhaesionis, *Neg.* Quoad evidentiam et clarum perceptionem motivi ad assensum contentis, *Conc.* *Contradist. min.* Intellectus et ratio pati nequeunt motum dubitationis, quia intrinsece determinantur a proprio intelligibili evidenter percepto, *Conc.* Quia firmitus adhaerent veritati, *Neg.*

Explico. Licet solutio eruatur et pateat ex dictis; nihilominus non erit supervacaneum in re tam salebrosa et abscondita aliquid subicere ad huius quaestionis meliorem intelligentiam. Principio quidem plurimum interest inter dubitationem, et motum indeliberato dubitationis. Primum opponitur firmitati adhaesionis; minime vero secundam, ideoque credens etiam exurgentibus motibus dubitationis ita adhaeret creditae veritati, ut paratus sit potius oppetere mortem, quam ab assensu fidei intellectum removere et de credita veritate quidquam dubitare. Verum quoniam credens non adhaeret veritati eo quod intellectus determinetur a proprio intelligibili evidenter percepto; sed inclinatur extrinsece a voluntate ad firmiter amplectendam aliquam veritatem quae eius visionem et capacitatem supergreditur, duo pariter consequuntur, et quod assensus ille sit firmissimus utpote causatus a nobilissimo motivo, nimirum a prima veritate quae Deus est, et quod assensus ille simul consistere possit cum motu indeliberato dubitationis, quia intellectus non est determinatus ad unum a proprio intelligibili, sed a voluntate ipsum extrinsece inclinante et movente ad hoc ut assensum praestet propter auctoritatem Dei loquentis et revelantis. Exinde intelligitur id quod ad hanc difficultatem solvendam respondet S. Thomas inquiens: « Illa dubitatio non est ex parte causae fidei, sed quoad nos, inquantum non plene assequimur per intellectum ea, quae sunt fidei » (1), et alibi: « Certitudo scientiae consistit in duobus, scilicet in evidentiā et firmitate adhaesionis. Certitudo autem fidei consistit in uno tantum, scilicet in firmitate adhaesionis... Quamvis certitudo fidei quantum ad illud unum sit vehementior quam certitudo scientiae quantum ad illa duo » (2).

Oppon. 4.º Id quod est ex visione, certius est eo quod est ex auditu. Atqui scientia est ex visione; fides e contra ex auditu. Ergo scientia est certior fide.

Resp. Dist. mai. Visio est certior auditu si cetera sunt paria, *Conc.* Si cetera non sunt paria, *Neg.* Et *Contradist. min.* Fides est ex auditu, sed qui loquitur est omnino infallibilis, *Conc.* Secus, *Neg.*

Explico. Intellectualis visio magis certum efficit videntem, quam auditus quando tum videns, tum loquens eodem modo veritatem con-

(1) 2-2, q. 4, a. 8 ad 1.

(2) 3. *Sent. Dist.* 23, q. 2, a. 2, sol. 3, ad 1.

sequuntur. Verum si ille qui loquitur habet intellectum infinite perfectum et nulli obnoxium errori nullique ignorantiae; et ex adverso intellectus illius, qui rem evidenter percipit, sit maxime imperfectus, et erroribus ignorantiaeque obnoxius, tunc auditus merito certitudinem ingenerat firmiorem ipsa evidenti visione. Hoc de facto contingit in actu fidei, quo mediante homo certior est de eo quod audit a Deo, qui falli non potest, quam de eo quod videt propria ratione, quae falli potest (1).

ARTICULUS III.

DE SCEPTICISMO EIUSQUE CAUSIS ET VARIA FORTUNA.

QUID SCEPTICISMUS? Scepticismus dicitur vulgo error illorum philosophorum qui certitudinem nostrarum cognitionum submovere conantur docentes de omnibus esse ambigendum, et ab omnibus, sive quae sub sensibus cadunt, sive quae intellectu cernuntur, retinenda assensio. Huiusmodi perniciosus error, qui omnem vitae rationem funditus evertit, licet ab ipsa natura incorrupte iudicante, et a communi hominum sensu reprobetur; nihilominus quamplurimos nactus est sectatores inter illos, qui philosophorum ac sapientium nomine falso gloriantur. Nimirum sicut corpora hominum obnoxia sunt infirmitatibus et tabescunt, ita mentes animique suis afflictantur morbis, hominesque ceteroquin ingeniosos omnia subvertendi et in dubium revocandi libido velut tabs invadit. Nos errorem hunc iam antea praecoccupavimus disserentes de certitudinis existentia, natura, et diversa perfectione. Verum scepticismus qui in ethnica philosophia tandem invaluit, tantamque intulit perniciem ac ruinam omnibus disciplinis et ipsis bonis moribus, iterum post separationem philosophiae a Christiana Religione inceptam ab haeresi luterana, et perfectam a catholico Cartesio eiusque schola, caput extulit et inter recentes philosophos scientifico quodam apparatu renovatus ac defensius fuit. Quare non erit inutile neque a nostro instituto alienum tam periculosi erroris historiam, naturam, variasque formas et originem summatim recensere, et eius flagitiosa molimina coercere.

Scepticismi ortus adumbratur. Cum certitudo hominum generi sit omnino necessaria, ab ipsa natura, quae in necessariis numquam deesse potest, impressus consignatusque fuit in animis hominum assensus firmus quibusdam veritatibus de quibus nemo unquam dubitavit, nec dubitare potuit. Quocirca omnes homines naturae vocem sequuti semper multis veritatibus firmiter adhaeserunt, easque reliquis

(1) 2-2, q. 4, a. 8 ad 2.

tradiderunt hominibus. Sed postquam hominum genus philosophari coepit, non defuere inter eos qui philosophi nominabantur, qui iactabant humanam mentem non esse idoneam ad veritatem sine erroris formidine capessendam, cum nullum ipsi suppetat insigne, nulla evidens nota, qua verum discernat a falso, ideoque iure merito esse de omnibus dubitandum. Quare ab ipso philosophiae ortu factum est inter eius cultores immane dissidium, cum alii dicti fuerint Dogmatici propterea quod plures dari rerum notitias indubias et ratas profitebantur; alii ex adverso, eo quod docuerint nihil certi posse nos percipere, ideoque dedecere sapientem veritati cuilibet assentiri, satiusque esse ac prudentius assensionem retinere, nominati fuerunt Sceptici, latine *observatores seu consideratores*, quippe qui nihil decernebant, sed semper in quaerendo et considerando occupati erant. Cum ipsi veritatem esse incomprehensibilem profiterentur, et, ut Democritus aiebat, in profundo seu in puteo demersam, quidpiam plene affirmare non audebant.

Scepticismus veterum. Scepticismus quatenus adstruit nos nihil certi scire posse, ab ipsis philosophiae incunabulis ortum habuit. Primi quippe naturales philosophi, uti testis est Aristoteles, cum in natura rerum visibilibus scrutanda erraverint et causas solummodo materiales, spreto principiis formalibus, admiserint; consequenter scientiam certasque cognitiones inficiati sunt; scientia quippe est de necessariis, res e contra materiales sunt in perpetuo fluxu positae. Itaque Heraclitus et Cratylus professi sunt impossibile esse nos certam ratamque cognitionem habere de rebus visibilibus, non secus ac impossibile est aquam fluentem bis tangere (1). Eumdem errorem, et eandem ferme ob causas amplexati sunt Empedocles, Democritus et multi eorum discipuli, ita ut Chius Metrodorus, qui Democritum maxime admiratus est, eo insaniae pervenerit ut omnia in dubium revocaverit inquam: *Nego scire nos sciamusne aliquid an nihil sciamus: ne idipsum quidem nescire aut scire, scire nos: nec omnino sine aliquid, an nihil sit!* (2).

Scepticismi veterum causa duplex. Veteres philosophi propterea quod in natura scrutanda, et in assignandis rerum principiis erraverunt, eo progressi sunt ut omnem veritatem inficiati sint et absolutum docuerint scepticismum. Sic Heraclitus ipsum principium contradictionis, quod est fundamentum totius nostrae cognitionis et certitudinis, negavit affirmans idem posse simul esse et non esse. Hoc licet ore proferri possit, nihilominus mente informari nequit, uti recte notat Philosophus, qui de Heraclito ait: *Non enim necesse est quae-*

(1) *Metaph.* lib. IV, text. 22.(2) СИДЕРО, *Lucul.* seu *Academ.* lib. II, cap. XXIII.

cumque quis dicat, ea etiam putare (1). Simili modo Protagoras cum docuerit esse verum omne id quod apparet, omnem veritatem sustulit, et in eumdem errorem ac Heraclitus collapsus est; nam hi duo errores ita connexi sunt inter sese, ut mutuo se consequantur, uti demonstrat Aristoteles (2). Idcirco Democritus ex errore Protagorae asserentis verum esse id quod apparet, recte conclusit: aut nihil esse verum, aut verum esse nobis ignotum (3).

Iam vero veteres philosophi in absurdissimos hos errores, a quibus natura ipsa rationalis abhorret, concesserunt duplici ex causa; nimirum vel infirmitate intellectus, eo quod dissolvere non valebant sophysticas argumentationes, et ideo ore saltem profitebantur id quod huiusmodi rationibus videbatur concludi. Sic quidam philosophi coacti sunt negare rerum visibilibus mutationes et ipsum motum localem, quem sensibus certissime percipiebant, eo quod oppositas cavillationes enodare non poterant, uti contigit Epicharmo (4); vel fateri omnia entia esse unum ens, uti visum est Parmenidi. Alia causa cur quidam omnem veritatem vel negaverunt, vel in dubium revocarunt, rependa est ex animi protervia eorum philosophorum qui ex adverso putantes non posse ab aliis suas cavillationes dissolvi, temerario ausu aggressi sunt subvertere veritates etiam notissimas et prima principia rationis quae semina sunt scientiarum omnium. Hinc apud Graecos pestis illa Sophistarum exorta est, qui ostentationis et quaestus causa philosophabantur (5), quique de qualibet proposita quaestione in utramque partem disserebant defendentes contrarias oppositasque sententias.

Cum autem causa erroris sit admodum diversa, nam primi errant ex ignorantia, alii e contra ex protervia et pravo ingenio, diversa adhibenda est utrique medicina: idcirco qui ignorant, docendi sunt ita ut possint dissolvere apparentes rationes, quae videntur concludere, et reapse non concludunt; qui vero ex protervia peccant, rearguendi sunt (6).

Pyrrhonismus. Postquam Socrates praestantissimus aetatis suae philosophus Sophistas profligasset, philosophandi rationem ad mores excolendos et ad beatam vitam consequendam dirigere conatus est. Verum qui ei successerunt pene innumerabiles discipuli, licet omnes et philosophi et socratici nominari vellent; nihilominus in variis diversasque familias divisi sunt. Haec tanta opinionum sese mutuo

(1) *Metaph.* lib. IV, text. 9.(2) *Metaph.* lib. IV, text. 19.(3) *Metaph.* lib. IV, text. 21.(4) *Metaph.* lib. IV, text. 22.(5) TULLIUS, *Academ.* lib. II, cap. XXIII.(6) *Metaph.* lib. IV, text. 19.

perimentium varietas non posse cum beata vita componi visa est Socratico Pyrrhoni (1), qui propterea docuit satius esse homini, si felicitatem consequi cupiat, res dumtaxat considerare easdemque ex omni parte observare; de ipsarum vero naturis, de bono, de malo nihil decernere ac definire, demum in vita degenda naturae impulsum et legum normam sequi. Decere enim, aiebat, sapientem in omnibus quae ad scientiam tum speculativam tum practicam spectant, assensionem cohibere ne falso assentiatur, cum nullum praesto sit signum, nullaque nota, qua verum a falso discerni queat, quippe quod nihil a vero imprimi possit in animis, quod non eodem pacto a falso imprimatur. Quocirca decem *modos retentionis assensus* tradidit, et sic Pyrrhonorum seu Scepticorum sectae posita fuerunt fundamenta, eorum nempe philosophorum, qui, teste Sexto Empirico, profitebantur nos haud posse cognoscere res prout sunt in seipsis, sed quales ad nos referuntur; seu, aliis verbis, nos cognoscere meras rerum apparentias, *παρρηγοειαν*; naturas autem seu res ipsas, *νοησις*, penitus ignorare (2). Quare Pyrrhoni iamdudum docuerant commentitiam illam lubricamque doctrinam, quam nostris temporibus ab inferis revocavit Emanuel Kantius, illamque veluti aliquid novum et inauditum tam gloriose in medium protulit.

Academici. Scepticismus Pyrrhonorum non multum dissimilis fuit doctrina Academicorum qui discrete docebant ab omnibus retinendum assensum, quippe quod nihil a nobis comprehendere possit. Horum philosophorum decreta eleganter exposita inveniuntur passim apud Tullium (3) et nerveose ac luculenter refutata apud nonnullos Ecclesiae Patres, praesertim apud Augustinum in tribus libris quos contra Academicos conscripsit (4).

Sextus Empiricus. Scepticorum coryphaeus vulgo habetur Sextus cognomento Empiricus, medicus, qui natus Mitylenis, uti fama est, floruit ad finem secundi saeculi Ecclesiae. Licet is nihil novi in disciplina Scepticorum amplectenda et explananda in medium protulerit; nihilominus magnam sibi peperit famam, propterea quod superiorum Scepticorum universam disciplinam ordine quodam exposuit ac digessit, cunctasque fallacias variis libris complexus est, praesertim in opere quod ab eo inscriptum fuit *Hypothyposis Pyrrhonia*, et in undecim libris quos contra Mathematicos exaravit, quosque ad omnes scientias evertendas ordinavit.

(1) Pyrrho ex Elide in Peloponneso oriundus, primo fuit pictor, deinde philosophiae desiderio incensus consulti sese in Indiam, ibique in Gymnosophistarum et magorum disciplinam se tradidit. Auctor fuit sectae Scepticae, et floruit annis ante Christum circiter cccxx, de quo vide DROGEM.

(2) Cf. SEXT. EMP. *Hypoth. Pyrrh.* lib. I, cap. X, sect. 19.

(3) TULLIUS, *Academ.* lib. II, et in libris *De finibus*.

(4) Cf. SCOTUM in 1 *Sent.* Dist. 3, q. 4.

Scepticismus recentiorum. Quemadmodum recentes philosophi, praesertim post novatam vel melius subversam a Cartesio christianam philosophiam, posthabita ac sprete doctrina peripatetico-scholastica de rerum corporatarum principiis et maxime de homine, iterum revocarunt veterum naturalium Democriti, Leucippi, Anaxagorae, Empedoclis commenta futilesque doctrinas, quas Aristoteles iampridem subtiliter copioseque refutaverat; sic veterum illorum philosophorum ritu quos in philosophando sectati sunt, vel omnem philosophicam veritatem, peremptis primis principiis et notionibus, discrete inficiati sunt; vel ea tradiderunt ex quibus iure concluditur nullam dari posse in nostro intellectu certam rerum notitiam. Hinc humana ratio, quae ob Luteri defectionem, divinae revelationis normam ac tutelam aspernata fuerat, dum sese in libertatem temere vindicatum iactabat, de omnibus ambigere coepit, et certa possessione veritatis in qua maxima eius perfectio viget, exutam se vidit.

Philosophi quippe recentes, negata doctrina quam Aristoteles explicaverat et Scholastici omnes ad unum amplexati fuerant circa naturam hominis, in duas partes divisi sunt, nimirum in Sensistas et Idealistas. Porro tum sensismus tum idealismus recta ducit ad philosophiam dubitationis. Quidam enim intellectum cum sensu male permiscentes docuerunt nos non percipere nisi determinatas sensuum modificationes; alii e contra arbitrati sunt intellectum utpote a sensu separatum suas proprias modificationes, quas ideas vocaverunt, cognoscere. Omnes vero catervatim in eo consensere, quod nos non cognoscamus directe et immediate sive per sensum sive per intellectum res extra nos positas, sed solum affectiones modificationesque animi nostri. In hac doctrina adstruenda concordēs fuere Cartesius, Lockius, Condillachius, Berkeleyus, Humius compluresque alii; et sic progressi sunt ad omnem veritatem certamque cognitionem et medio tollendam. Cum enim potentia cognoscitiva certior fieri nequeat, nisi de eo quod cognoscit; consequitur profecto ex doctrina constituta, nos de rebus certos esse non posse, sed ad summum de nostris affectionibus et ideis. Frustra ergo est Cartesius qui ad certitudinem de rerum existentia in tuto ponendam ad Dei veracitatem se confert; cum Dei veracitas nobis non possit esse nota, nisi prius certa nobis sit existentia rerum visibilium et a Deo conditarum.

Quocirca Condillachius magis congruenter principio nuper commemorato docuit sensibilia, quae a nobis vocantur corpora, nihil aliud esse nisi congeriem seu aggregatum nostrarum sensationum. Condillachio concinit Humius, qui tuetur ex caeco quodam naturae instinctu nos inclinari ad admittendas res exteriores, cum anima non cognoscat nisi quod ipsi praesens est, nempe ideas et perceptiones suas; ideoque statuit inter naturam et philosophiam pugnam quandam esse, cum philosophia doceat nos non cognoscere res externas, natura ad

illas admittendas nos inclinet. Quare Humius deformatis ac subversis notionibus substantiae et causae, quae potiorae sunt scientiae nostrae fundamenta, omnem certitudinem convellere conatus est. Neque hic ruinarum et eversionis finis; nam memorati auctores solam mundi visibilis realitatem vel negarunt vel in dubium revocarunt: sed postea exortus est Emmanuel Kantius, qui decrevit tum res a nobis distinctas, tum ipsum spiritum nostrum seu subiectum cogitans esse aliquid mere phaenomenicum et transcendens quamlibet experientiam. Quam ad rem eius de omnibus dubitandi ratio non solum extenditur ad mundum visibilem, idest ad obiectum nostrarum sensationum et perceptionum; sed ad ipsas sensationes et perceptiones, nimirum ad ipsum subiectum cogitans. Haec auctoris criticismi transcendentalis opinio finitima omnino est sententiae Condillachii asserentis spiritum nostrum nihil esse aliud, quam successionem sensationum et idearum.

Hinc philosophia dubitationis in duas potissimum sectas divisa est; nempe in scepticismum vulgarem, ut aiunt, et in scepticismum transcendentalem. Apud primam stipendia meruerunt philosophi illi qui tantummodo dubitarunt de obiectis cognitionum nostrarum; apud alteram vero, qui de ipsis cognitionibus et de nobismetipsis ambigendum esse decreverunt, et ipsum subiectum cogitans inter somnia amandarunt. Sic recens philosophia, quae vires ac iura rationis humanae tantopere extollebat, ut omnem auctoritatem, divinam iuxta atque humanam ex se excuteret, neglecta plana, recta, facillique via quam philosophi christiani seu Scholastici post Aristotelem muniverunt, ipsam rationem funditus subvertit, suo nativo et infallibili lumine orbavit, et humanas omnes scientias perperam corrupit!

Scepticismi recentiorum causae. Praeter duplicem illum fontem scepticismi apud veteres, de quo meminit Aristoteles, alia assignanda est potissimum causa, quae quamplurimos ex recentibus philosophis ad scepticismum proficiendum ac disseminandum induxit; nimirum corruptela morum, et odium inflammatum in Religionem supernaturalem et a Deo revelatam. Cum enim in media Christianae Religionis luce, quae divino suo influxu ipsam rationem humanam a peste illa dubii sanaverat, quam ethnica philosophia longe lateque professa fuerat, ad scientias excolendas accesserint homines corrupti moribus et praecepta divina detrectantes, a fide miserandum in modum desciverunt, et in incredulorum castris militare gloriati sunt. Haec luctuosa defectio in causa fuit, quamobrem homines mente obcaecati, spretis omnibus supernaturalibus bonis, nihil aliud appetivere nisi res visibiles, bona materialia, voluptates corporeas sensuumque oblectamenta, in quibus finem hominis reponendum decernebant.

Quare factum est ut omnia vana, inania, ac commentitia putaverint, quae sensibus tractari et oculis cerni non valerent, nihilque reale docuerint praeter corpoream visibilemque naturam; et consequenter

Deum, substantias immateriales, ipsam animam humanam vel inficiati sunt, vel cum materia et mundo male permiscuerunt. Ad hoc melius assequendum ipsa notissima rationis principia et in primis principium causalitatis interimere conati sunt, et sic exitiosa negandi libido paulatim crevit, et homines omnigena eruditione ornatos eo demenciae ac temeritatis compulsi, ut non solum inficiati sint ea quae intellectu ab omnibus evidenter cernuntur; verum etiam quae videntur oculis et contrectantur manibus, et quae animi conscientia ineluctabiliter testatur, nempe nos esse et intelligere et sentire et appetere. Nimirum dubitatio vel negatio i veritatibus revelatis et aciem intelligentiae superantibus exorsa, ad principia rationis per se notissima evertenda processit, et demum ad realitatem rerum visibilium, et ad ipsius principii cognoscensis existentiam convellendam et negandam pervenit!

ARTICULUS IV.

UNIVERSALIS DUBITATIO SEU SCEPTICISMUS REFELLITUR.

ANIMADVERSIO PRAEIVIA. Licet Sceptici omnes turmatim in eo conveniant, quod certitudinem nostrarum cognitionum e medio tollant, tamen non omnes eadem via ad hunc errorem proficiendum progressi sunt. Quidam enim negantes, uti superius notavimus, causas formales rerum visibilium et insuper intellectum cum sensu male permiscentes docuerunt nullam rem cognitam habere in nostra cognitione esse ratum et immobile, ideoque scientiam omnem et cognitionem certam inficiati sunt, quae esse non potest nisi de necessariis; et cum error errorem gignat, ipsa principia per se notissima et etiam principium contradictionis in discrimen vocare conati sunt, omnemque veritatem ad apparentiam et somnium revocarunt. Alii opinantes potentias cognoscitivas, intellectum nempe et sensum, impares esse et ineptas ad quaecumque verum comprehendendum, illudque discernendum a falso, propterea quod et ipsae fallibiles sint, et aliunde nihil in ipsis imprimatur a vero, quod aeque imprimi non possit a falso, concluderunt de omnibus iure ambigendum esse. Demum alii, praesertim qui Cartesio adstipulati sunt, perperam decerentes sensum et intellectum directe et immediate percipere non nisi proprias affectiones, sensationes nempe et ideas quae eorum constituunt proprium et immediatum obiectum, cum assignare haudquaquam potuerint medium certum atque infallibile quo intellectus ex cognitione propriae affectionis ad cognitionem rerum a se distinctarum et extra ipsum existentium iure proficisci valeat, tandem vel invitati eo devenerunt, ut omnem rerum realitatem vel nobis inaccessam, vel